

## НАВЧАННЯ ПРОФЕСІЙНО ОРІЄНТОВАНОГО УСНОГО ПЕРЕКЛАДУ В СУЧАСНОМУ ВИМІРІ

*У статті розглядається проблема навчання професійно орієнтованого усного перекладу в сферах професійної комунікації. Доводиться необхідність якісно нової підготовки фахівців з професійно орієнтованого перекладу. Представляються різні точки зору щодо доцільності професійної та галузевої орієнтації навчання професійно орієнтованого усного перекладу. Наводиться номенклатура знань, навичок і вмінь, необхідних перекладачам за фахом сільське господарство, економіка, право, комп'ютерні технології тощо.*

**Ключові слова:** навчання, професійно орієнтований усний переклад, знання, навички, вміння, перекладацька компетентність.

У сучасній професійній освіті наукові дослідження з проблем навчання перекладу в сфері професійної комунікації розглядають як новий напрямок у лінгводидактиці. На ринку праці постійно виникає необхідність у перекладачах за фахом, перекладачах у сфері професійної комунікації (сільське господарство, економіка, право, комп'ютерні технології тощо).

Сучасна професійна перекладацька діяльність пов'язана з політематичними текстами, які мають міжгалузевий характер, поєднують різноманітні галузі знань та види професійної діяльності. Сучасний перекладач у професійній комунікації має володіти різними термінологічними субмовами, фаховими знаннями з суміжних галузей професійної діяльності та контекстами її протікання [15].

Лише постійне накопичення і систематизація знань перекладача може забезпечити високий рівень сформованості перекладацької компетентності у процесі галузевого перекладу, що, безперечно є пріоритетним у сучасному глобалізаційному просторі [8; 10; 12; 18; 19].

Науково-економічний, інформативно-технологічний прогрес, вихід України на різні світові ринки, необхідність у обміні інформацією зумовили необхідність і якісно нової підготовки фахівця у галузі перекладу, що враховувала б те розмаїття предметних і професійних галузей, які з'явилися за останні роки, і в яких потрібні послуги мовних посередників.

Науковці по-різному трактують доцільність професійної та галузевої орієнтації у навчанні усного перекладу. На думку О. Ф. Ширяєва, головною метою перекладацької діяльності є утворення мовленнєвих висловів за відповідним соціальним замовленням. Таким чином, продукт перекладацької діяльності виробляється не з власної потреби перекладача, а відповідно до вимог, які мають соціальний характер [17]. Л. К. Латишев вважає, що реалізувати ідею професійно орієнтованої підготовки перекладача для роботи в конкретній галузі дуже складно з цілої низки причин. По-перше, через велику диференціацію предметних галузей, по-друге, через проблему рентабельності підготовки перекладачів [7]. Окрім того, як зазначає низка вчених, тематична спрямованість у навчанні усних перекладачів може призвести до підготовки перекладачів з вузьким професійним кругозором. Головним джерелом труднощів такої спрямованості вважається необхідність поєднання тематичних знань та професійних умінь. При цьому деякі з них наголошують на тематичному принципі підготовки перекладачів [1; 2; 7]. Варто зазначити, що спеціалізація перекладача не має бути занадто вузькою, оскільки, з одного боку, підготовка таких фахівців комерційно затратна, а з іншого – перед ними гостро постане проблема працевлаштування. Опираючись на стандарти, розроблені Міжнародною федерацією перекладу, ми вважаємо, що спеціалізація має відбуватись у перекладацькій діяльності, пов'язаній з глобальними та професійними сферами життєдіяльності людини, зокрема, такими, як: соціальна, політична, аграрна, економічна, юридична, медична галузі; а також технічні перекладачі, перекладачі наукових заходів, теоретики перекладу тощо. І. В. Полуян пропонує такий підхід до підготовки фахівців-перекладачів: курси і факультети, які готують перекладачів, мають дотримуватись більш вузьких і спеціалізованих підходів, орієнтованих на ринок, тобто на наявний попит на продукт; необхідно вирішити, як можна було б готувати перекладачів за конкретними спеціальностями – фахівець у письмовому перекладі (з рідної на англійську, з англійської на рідну), усний послідовний двосторонній переклад (із записом, з опорою на пам'ять), синхронний переклад, при цьому в послідовному й синхронному перекладах бажана спеціалізація за темами [12].

На думку С. Світличної, тематичну підготовку перекладачів для роботи у певній галузі необхідно розпочинати лише тоді, коли, студенти вже мають загальну професійну перекладацьку підготовку і володіють перекладацькими технологіями, а також мають певні знання з тієї галузі, в якій вони планують свою професійну діяльність. Таку підготовку можуть забезпечити курси елективних дисциплін у ВНЗ. До того ж, важливим фактором є необхідність передбачити закріплення знань в обраній галузі за допомогою мови для спеціальних цілей (ESP) [13].

Крім того, у процесі професійно орієнтованої підготовки перекладачів важливо враховувати аспект ситуативного контексту комунікації, про який зазначав Г. В. Чернов [14], а також урахувати

особливості презентації перекладу, беручи до уваги критерії якості цієї презентації (наприклад, логічна послідовність, обґрунтованість, темп, тощо) та специфіки галузі, в якій працює перекладач. Водночас, як зазначають деякі вітчизняні та зарубіжні дослідники, для ефективної підготовки перекладачів для роботи у конкретній галузі, необхідно також провести дослідження лінгвістичних особливостей субмови цієї галузі [3; 5; 20; 21; 22].

Оскільки, в межах цієї статті йдеться про навчання професійно орієнтованого перекладу, зокрема, усного двостороннього, метою якого є формування у студентів перекладацької компетентності (ПК) в галузі професійно орієнтованого усного перекладу, то необхідно розглянути, як розуміють ПК сучасні науковці та визначити її складові.

Відповідно до визначення Л. К. Латишева, під перекладацькою компетентністю прийнято розуміти сукупність знань, умінь і навичок, які дозволяють перекладачу успішно вирішувати свої професійні завдання [8, с. 19]. У тлумачному перекладацькому словнику Л. Л. Нелюбіна ми знаходимо визначення перекладацької компетентності як складної багатовимірної категорії, що включає ті кваліфікаційні характеристики, які дозволяють перекладачеві здійснювати акт міжмовної та міжкультурної комунікації [11, с. 150]. Крім того, як зазначає В. Н. Комісаров, професійна компетентність перекладача не зводиться до володіння двома мовами, оскільки природний переклад білінгва не відповідає вимогам, які ставляться до професійного перекладача [6, с. 77].

На думку О. Д. Швейцера, одним із найважливіших суб'єктів психолінгвістичного аналізу мовленнєвої діяльності є сама здатність перекладати, або те, що в перекладацькій літературі має назву "перекладацька компетентність". Він вважає, що серед компонентів ПК велике значення має ідіоматичне володіння мовою перекладу. Крім того, ПК включає й елементи двох культур, що взаємодіють в процесі перекладу. Чітко орієнтуючись на вихідний текст, перекладач включається в процес пошуку й прийняття рішення, який завершується "переформулюванням" оригіналу мовою перекладу. О. Д. Швейцер став одним із перших дослідників, які запропонували комунікативний підхід до перекладу, а також, визначаючи перелік компонентів ПК, він згадав і деякі з тих компетентностей, володіння якими необхідне за наявності певної спеціалізації в роботі перекладача, тобто такі, що є актуальними для професійно орієнтованого перекладу [16].

У свою чергу, Р. Штольце відзначав у своїх роботах, що ПК поєднує як рецептивну компетентність розуміння, так і продуктивну компетентність формування. Іншими словами, ПК включає здатність розуміння вихідного тексту й здатність створення тексту мовою перекладу. При цьому життєвий досвід перекладача фігурує як фонове знання. Більш розгорнуту й поглиблену характеристику ПК можна знайти у В. Вільса, який розглядає це поняття як центральну категорію прикладної теорії перекладу, зазначивши, що ПК існує у двох вимірах: за жанром (науково-технічний текст, художній текст тощо) і за напрямком (з рідної мови на іноземну й з іноземної мови на рідну) [16].

Нам імпонує визначення перекладацької компетентності Л. К. Латишевим, у якому особлива увага надається формулюванню тих її складових, які можуть згодом послужити перекладачеві базою для професійного вдосконалення [8].

Для ефективного навчання професійно орієнтованого усного перекладу необхідно розглянути номенклатуру знань, навичок, умінь і здатностей, необхідних перекладачеві для здійснення усного послідовного двостороннього професійно орієнтованого перекладу.

До знань, необхідних усному перекладачеві, відносять мовні знання, серед яких: *лексичні* (це знання про лексичну сторону мовлення, усну і письмову форми слова, їх семантику: денотативне і конотативне значення, відносну цінність слова або його здатність мати антоніми, синоніми, омоніми, пароніми, стилістичну і соціокультурну забарвленість, термінологію та безеквівалентну лексику, синтаксичну і лексичну сполучувальні цінності слова, правил словотвору, лексичних еквівалентів слів мови оригіналу й перекладу та стійких фраз і висловлювань, готових формул і фразеологічних ідіом); *граматичні* (знання когнітивної метафори, значень варіантів перекладу граматичних елементів, особливо таких, як: артиклі, прийменники, допоміжні дієслова тощо) та *фонетичні знання* (знання норм фонетичного артикуляційного та інтонаційного оформлення висловлення в мові оригіналу та мові перекладу), *предметні знання* (знання предмету спеціалізації перекладача), *лінгвосоціокультурні знання* (соціокультурні та соціолінгвістичні знання), *перекладацькі знання* (знання перекладацьких трансформацій, інших теоретичних норм перекладу, норм етики перекладача, знання універсального перекладацького скоропису).

Враховуючи особливість навчання професійно орієнтованого перекладу, лексичний запас перекладача має ґрунтуватися на оволодінні термінологічною лексикою, як основною лексикою мови конкретної спеціалізації перекладача, оскільки специфікація відбувається головним чином на рівні лексичних одиниць мови. Обов'язковим для перекладача є знання найпоширеніших назв міжнародних організацій, що особливо стосуються сфери спеціалізації перекладача. Знання назв англійською мовою та їх еквівалентів необхідне для будь-якого кваліфікованого перекладача, особливо в сфері професійно орієнтованого перекладу [4].

Серед *спеціальних навичок*, необхідних перекладачу для здійснення усного послідовного двостороннього перекладу, необхідно відмітити *навичку переключення з однієї мови на іншу*. Як зазначає Р. К. Міньяр-Белоручев, функціонування навички переключення з однієї мови на іншу має свої

закономірності – вона припиняється за межами попередньо відібраної семантичної системи (тематичний принцип), а це означає, що відбувається не формування навички переключення взагалі, а формування навички переключення для семантичної системи певної тематики [9, с. 116].

Окрім того, до важливих навичок, необхідних для здійснення усного послідовного двостороннього професійно орієнтованого перекладу, відносять *мовні навички перекладача* (лексичні, граматичні та фонетичні), *стратегічні навички* (навички вибору варіантів перекладу, навички тема-рематичного членування та побудови тексту перекладу, навички прогнозування, навички трансформації й перефразування, навички виділення "ключової інформації" – смислових опор тексту).

*Фонетичні навички* перекладача включають навички як перцепції тексту оригіналу (зокрема, розуміння інтонації, різних акцентів та діалектів), так і продукції тексту перекладу, зокрема, просодичні навички [22; 23].

Щодо умінь, необхідних перекладачу для здійснення усного послідовного двостороннього професійно орієнтованого перекладу, серед них слід виокремити *спеціальні уміння* (уміння здійснювати ампліфікації та тлумачити термінологію у процесі перекладу, уміння використання УПС у процесі перекладу, уміння мовного оформлення тексту перекладу (мовна норма, узус, смислова структура тексту), уміння передачі змісту в перекладі (денотативного, сигніфікативних конотацій, змісту на рівні інтерпретатора), уміння знаходити оптимальне перекладацьке рішення, уміння прогнозування та актуального членування) уміння перцепції та презентації тексту у процесі перекладу, невербальні уміння презентації тексту у процесі перекладу, уміння користуватися технічними засобами забезпечення перекладу, лінгвосоціокультурні вміння [13; 24].

Таким чином, в межах цієї статті ми проаналізували професійну та галузеву складову у навчанні усного перекладу; сучасне трактування перекладацької компетентності; номенклатуру знань, навичок, умінь та здатностей, необхідних усному перекладачеві для здійснення усного послідовного двостороннього професійно орієнтованого перекладу.

Перспективним у досліджуваній проблемі може бути аналіз засобів перекладу, вивчення психологічних умов для ефективної перекладацької компетентності, а також ретельний аналіз великомасштабних досліджень таких впливових міжнародних організацій, як Асоціація перекладачів конференцій (АІС) і Департамент усного перекладу й організації конференцій при Раді Європи (DG Interpretation) з метою ефективного організації освітнього процесу для навчання усного двостороннього професійно орієнтованого перекладу, а також вивчення параметрів якості усного перекладу.

## Використані джерела

1. Алексеева И. С. Введение в переводоведение: учеб. пособие для студ. филол. и лингв. фак. высш. учеб. заведений / И. С. Алексеева. – 4-е изд., стер. – СПб. : Факультет филологии и искусств СПбГУ. – М. : Издательский центр "Академия", 2010. – 368 с.
2. Алексеева И. С. Профессиональный тренинг переводчика / И. С. Алексеева: учеб. пособие по устному и письменному переводу для переводчиков и преподавателей. – СПб. : Союз, 2005. – 288 с.
3. Ганічева Т. В. Методика навчання майбутніх філологів усного англomовного двостороннього перекладу у галузі прав людини: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02 / Т. В. Ганічева. – Х., 2008. – 188 с.
4. Емельянова Я. Б. Совершенствование процесса обучения устному переводу с учетом формирования лингвострановедческой компетенции на 4-5 курсах переводческого факультета лингвистического вуза: экономическая тематика : дисс. ... канд. пед. наук : 13.00.02 / Я. Б. Емельянова. – Нижний Новгород, 2005. – 341 с.
5. Ермолович Д. И. Несобственные имена (О названиях международных организаций) / Д. И. Ермолович // Мосты (журнал переводчиков). – 2004. – № 4. – С. 37–42.
6. Комиссаров В. Н. Теория перевода: лингвистические аспекты / В. Н. Комиссаров : [учебник для ин-тов и фак. иностр. яз.]. – М. : "Высшая школа", 1990. – 253 с.
7. Латышев Л. К. Как готовить переводчиков? / Л. К. Латышев // Тетради переводчика. – 1999. – В. 24. – С. 73–84.
8. Латышев Л. К. Технология перевода / Л. К. Латышев: учеб. пособие для студ. лингв. вузов и фак. – М. : Академия, 2007. – 320 с.
9. Миньяр-Белоручев Р. К. Общая теория перевода и устный перевод / Р. К. Миньяр-Белоручев. – М. : Воениздат, 1980. – 237 с.
10. Мирам Г. Э. Профессия: переводчик / Г. Э. Мирам. – К. : Ника-Центр, 1999. – 160 с.
11. Нелюбин Л. Л. Толковый переводческий словарь / Л. Л. Нелюбин. – М. : Флинта : Наука, 2008. – 320 с.
12. Полуян И. В. Специализация в процессе обучения / И. В. Полуян // Мосты (журнал переводчиков). – 2007. – № 4(16). – С. 61–63.
13. Світлична О. Р. Методика навчання майбутніх перекладачів усного послідовного двостороннього перекладу у фінансово-банківській галузі (англійська та українська мови) : дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02 / О. Р. Світлична. – Дніпропетровськ, 2015. – 207 с.
14. Чернов Г. В. Теория и практика синхронного перевода / Г. В. Чернов. – М. : Международные отношения, 1978. – 208 с.

15. Черноватий Л. М. Фонові знання у галузі міфології як складова перекладацької компетенції / Л. М. Черноватий, Т. К. Варенко // Вісник ХНУ ім. Каразіна. Серія : Романо-германська філологія. Методика викладання іноземних мов. – 2003. – № 609. – С. 3–6.
16. Швейцер А. Д. Теория перевода: статус, проблемы, аспекты / А. Д. Швейцер. – М. : Наука, 1988. – 214 с.
17. Ширяев А. Ф. Синхронный перевод: деятельность синхронного переводчика и методика преподавания синхронного перевода / А. Ф. Ширяев. – М. : Воениздат, 1979. – 183 с.
18. Юшина Е. В. Перевод в сфере профессиональной коммуникации и как к нему готовится / Е. В. Юшина // Мосты (журнал переводчиков). – 2008. – № 4(20). – С. 72–76.
19. Юшина Е. В. Терминологические головоломки / Е. В. Юшина // Мосты (журнал переводчиков). – 2008. – № 1 (17). – С. 52–55.
20. DG SCIC. Customer Satisfaction Survey / DG SCIC [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://scic.ec.europa.eu/europa/jcms/pr\\_10975/customer-satisfaction-survey?qs=id%3Dc\\_5666](http://scic.ec.europa.eu/europa/jcms/pr_10975/customer-satisfaction-survey?qs=id%3Dc_5666)
21. DG SCIC. Satisfaction Survey. Summary of suggestions / DG SCIC [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://scic.ec.europa.eu/europa/upload/docs/application/pdf/2008-04/suggestions\\_for\\_improvement\\_en.pdf](http://scic.ec.europa.eu/europa/upload/docs/application/pdf/2008-04/suggestions_for_improvement_en.pdf)
22. Donovan C. Survey of Users Expectations and needs / C. Donovan // EMCi Workshop Teaching Simultaneous Interpretation Into a "B" Language, 20-21 September. – 2002. – P. 2–12.
23. Hargrove P. M. Prosody management of communication disorders / P. M. Hargrove, N. S. McGarr. – San Diego : Singular Publishing, 1994. – 324 p.
24. Zinukova N. V. Community Interpreting as a Phenomenon of Situated Social Interaction / N. V. Zinukova // VI International Conference Major Issues in Translation Studies and Translators'/ Interpreters' Training : Kharkiv, 15-16 April, 2011 : abstracts / Ministry of Ukraine for education and science, youth and sports, V. N. Karazin Kharkiv National University. – Vinnytsia, 2011. – P. 96–97.

Борщовецкая В. Д.

#### ОБУЧЕНИЕ ПРОФЕССИОНАЛЬНО ОРИЕНТИРОВАННОМУ УСТНОМУ ПЕРЕВОДУ В СОВРЕМЕННЫХ УСЛОВИЯХ

*В статье рассматривается проблема обучения профессионально ориентированному устному переводу в сферах профессиональной коммуникации. Аргументируется необходимость качественно новой подготовки специалистов по профессионально ориентированному переводу. Представлены различные точки зрения на целесообразность профессиональной и отраслевой ориентации в обучении устному переводу. Приводится номенклатура знаний, умений и навыков, необходимых переводчику по специальностям сельского хозяйства, экономика, право и др.*

**Ключевые слова:** обучение, профессионально-ориентированный устный перевод, знания, навыки, умения, компетентность переводчика.

Borshchovetska V. D.

#### TEACHING PROFESSION ORIENTED INTERPRETATION UNDER MODERN CONDITIONS

*The article deals with the issues related to teaching profession oriented interpretation. The labour market needs profession oriented interpreters in different spheres of national economy. The necessity of qualitatively new profession oriented interpreters' training is being proved here. Modern interpretation activity is connected with polythematic discourse, which is of inter-branch character and combines different branches of activity. Different views on the necessity of professional and technical orientation in teaching interpretation have been analyzed. Teaching profession oriented interpretation may encounter some difficulties because of a great variety of branches, on the one hand, and of the fact that the necessity of training such kind of interpreters has not been reasonably grounded so far, on the other. Besides, many researchers warn that teaching such narrow-oriented specialists may narrow down their professional competence.*

*But due to International Federation of Interpretation standards we believe that teaching interpretation has to be done in the situations connected with global and professional spheres of human activity such as social, political, agrarian, economic, legal, medical as well as technical and scientific interpretation.*

*A set of certain knowledge and skills necessary for teaching profession oriented interpretation has to be defined. Among them lexical, grammatical, phonetic, special, lingua-socio-cultural, and theoretical knowledge are of great importance.*

*Special skills needed for interpretation have been considered and analyzed. They are as follows: to be able to do amplifications and explain terminology during the process of interpretation; to use correct language; to choose the appropriate text structure; to use denotative and significant connotations; to find relevant interpretation decisions; to use different techniques; to display target cultural awareness as well as perception and presentation skills during interpreting, and non-verbal text presentation.*

**Key words:** teaching, profession oriented interpretation, knowledge, skills, interpretation competence.

Стаття надійшла до редакції 17.10.2017.